

Bog anmeldelse.

H. Michel: l'idée de l'Etat. Essai critique sur l'histoire des théories sociales et politiques en France depuis la Révolution, 2e éd. Paris, Hachette & Cie. (659 S.) (10 fr.).

Dette omfattende Værk — et smukt Vidnesbyrd om fransk Videnskabelighed — giver en historisk-kritisk Fremstilling af den Kamp, Individualismen — den økonomiske, den sociale, den politiske Individualisme — har maattet bestaa i de sidste hundrede Aar, nærmest i Frankrig.

Forfatteren giver først i sin særdeles interessante »Indledning«, der rækker over 100 Sider, en Udsigt over Individualismens Kamp for at trænge frem i det 18. Aarhundrede. Han viser, at den Individualisme, der foresvævede det attende Aarhundredes Tænkere, i en kendelig Grad afviger fra, hvad der senere blev bekendt under dette Navn. Man fastslog som Princip, at Individet ikke er et mindreaarigt Barn, hvis Formynderskab tilfalder Staten — dette er oplyst Despoti — men tværtimod et fuldvozent Væsen, der selv maa ville, tænke, bestemme. Den sociale og politiske Organisation skal tillade Individet at gøre Mands Gerning, og alle unyttige Indskrænkninger, selv den faderlige Regerings mest velmente Baand, maa bort. Men: den

Bog anmeldelse.

H. Michel: l'idée de l'Etat. Essai critique sur l'histoire des théories sociales et politiques en France depuis la Révolution, 2e éd. Paris, Hachette & Cie. (659 S.) (10 fr.).

Dette omfattende Værk — et smukt Vidnesbyrd om fransk Videnskabelighed — giver en historisk-kritisk Fremstilling af den Kamp, Individualismen — den økonomiske, den sociale, den politiske Individualisme — har maattet bestaa i de sidste hundrede Aar, nærmest i Frankrig.

Forfatteren giver først i sin særdeles interessante »Indledning«, der rækker over 100 Sider, en Udsigt over Individualismens Kamp for at trænge frem i det 18. Aarhundrede. Han viser, at den Individualisme, der foresvævede det attende Aarhundredes Tænkere, i en kendelig Grad afviger fra, hvad der senere blev bekendt under dette Navn. Man fastslog som Princip, at Individet ikke er et mindreaarigt Barn, hvis Formynderskab tilfalder Staten — dette er oplyst Despoti — men tværtimod et fuldvozent Væsen, der selv maa ville, tænke, bestemme. Den sociale og politiske Organisation skal tillade Individet at gøre Mands Gerning, og alle unyttige Indskrænkninger, selv den faderlige Regerings mest velmente Baand, maa bort. Men: den

sociale og politiske Organisation maa gøre noget mere end dette: den skal støtte og hjælpe dem af Samfundets Medlemmer, der paa Grund af Omstændighederne endnu ikke have opnaaet Fuldmyndighed, saa at de kunne komme ud af denne underordnede Stilling. Deraf følger altsaa, at Individualisterne ere enige om at forlange en vis, ja en ikke saa helt ringe, Statsindblanding. Vel ere de ingenlunde ganske paa det Rene med, hvorledes Staten skal opfylde sine Forpligtelser, — men de ere i alt Fald ikke opfyldte af Mistillid til Staten, og de konstruere ingenlunde nogen saadan Modsætning mellem Staten og Individet, som senere blev det væsentlige Kendemærke for det individualistiske Orthodoxy. Navnlig denne Forskel mellem det attende Aarhundredes Tænkernes Individualisme og den Individualisme, deres Efterfølgere udviklede, har Forfatteren ønsket at pointere i sin Indledning.

Revolutionen er ikke ført til Ende, — og den kontrarevolutionære Bevægelse er alt i fuld Gang. Imod det individualistiske Princip rejser sig Reaktionen; den udfolder sig først ret i Løbet af det nittende Aarhundrede, men den begynder allerede før det attende Aarhundredes Udgang. Forfatteren analyserer først de theokratiske Skribenter, Saint-Martin, Joseph de Maistre, de Bonald, Ballanche og Lamennais, samt Schweizeren Haller. Den theokratiske Reaktion fremsatte først mod det attende Aarhundredes Individualisme de Indvendinger, der senere skulde faa en saa stor Betydning. Rousseau m. Fl. havde hævdet, at Samfundet er skabt af Mennesket, for Mennesket; men de Bonald svarede: »Mennesket existerer kun for Samfundet«; »l'homme n'existe que pour la société; la

société ne le forme que pour elle-même«. I denne Sætning ligger Spiren til al den Modsigelse, Individualismen senere har mødt hos de forskelligste Skoler. Det store Problem er dette, siger de Bonald: »l'homme se fait lui-même et fait la société; — la société se fait elle-même et fait l'homme«. Mellem disse to Formler kan, mene Theokraterne, Valget ikke være vanskeligt. Menneskenes Anmasselse, naar de ville gøre sig til Samfundets Lovgivere, er ligesaa utaalelig som den Indbildning vilde være, at det er dem, der give Tingene Tyngdeegenskaben. Samfundets Forfatning er i samme Grad et naturligt Produkt som Legemernes Tyngdeegenskab er det. I det Hele gjorde Theokraterne atter og atter gældende: Mennesket har ikke opfundet Samfundet, har overhovedet ikke opfundet nogetsomhelst; — Fornuften alene kan ikke løse Problemet om det politiske Samfunds Oprindelse; — Uligheden mellem Menneskene er et i Naturen begrundet Faktum, i hvilket man maa tage sit Udgangspunkt; — Individet har ikke, blot fordi det er Menneske, nogen absolut Ret lig alle de andre Menneskers Ret i det Hele. I disse Sætninger ligger Individualismens Negation, den hele Individualismes. Descartes havde sagt: der er ikke noget Problem, som min Fornuft ikke kan trænge igennem; — Rousseau havde sagt: der er ikke nogen Institution, som min Vilje ikke har skabt, eller som den ikke uophørlig opretholder ved en Art fortsat Skabelse; — Kant havde sagt: der er ikke nogen Magt, som ikke maa svinde for den Ret, der følger med min fri Person. Min Frihed, min Ret, min Vilje, min Fornuft; — altid Jeg'et: den falske Gud som, efter Theokraternes Mening, havde dethroniseret

den sande Gud, og hvem det gjaldt at fravriste den tilranede Magt saa hurtigt som muligt.

Michel indrømmer, at Theokraterne under deres Polemik mod det attende Aarhundredes Filosofer havde peget paa mangt et svagt Punkt i det noget tørre filosofiske System. Det attende Aarhundredes Mænd saa ikke dybt; de troede, at Problemerne var lettere at løse, end de i Virkeligheden ere det; at det var tilstrækkeligt at forstaa nogle enkelte, meget simple, meget klare Sætninger, af hvilke Konklusioner saa uden videre vare at drage. Men — bebrejdede Theokraterne Filosoferne deres Kortsynethed, saa fortjene de selv ganske den samme Bebrejdelse. Ogsaa Theokraterne formulerede et altfor uindviklet System. De oversaa en Række af Hindringer. De betænkte ikke, alt hvad der laa imellem de to extreme Sætninger: den rene Fornuft er ude af Stand til at gennemskue alt; den fulde Sandhed ligger i Dogmet. Deres Skrifter var mindre en Gendrivelse af, mere et Modstykke til Filosofernes: »ils ont moins donné la réfutation que *la contre-partie* de Rousseau et de Voltaire«. De vilde uddrive det attende Aarhundredes Dæmon af deres Samtidiges Sjæl, — og selv var de besat af den. De sad selv dybt i Abstraktionerne; de Bonald og de Andre stikke lige saa dybt i dem som Rousseau. Deres absolute Udtryksmaade skyldes for en Del deres Tro; men desforuden bilde de sig ind, at deres Logik er ufejlbar, alt omfattende, uden noget Hul. Bonald forkynder denne sin Illusion med en beundringsværdig Aabenhjertighed. »Alt i Samfundet, alle Samfundets Tilfældigheder ere bekendte«, siger han. »Den sociale Verdensomsejling er fuldbyrdet; der er ikke mere noget

Land at opdage; Øjeblikket er kommet, da vi for Menneskeheden kunne fremlægge Kortet over den moralske Verden; «le moment est venu d'offrir à l'homme la carte de l'univers moral.» Her er der lige saa lidt Vaklen, lige saa stor Selvsikkerhed som hos Rousseau. Alt i den politiske og sociale Orden før Revolutionen var godt, med Undtagelse af, at Fyrsterne ydede de falske Doktriner farlige Indrømmelser, og at Kirken paa sin Side havde ladet Fyrsterne frigøre sig for dens Formynderskab. Alt vil paany blive godt, naar det gamle System først indføres igen, og derefter renses for de usunde Spirer, som var blevne det indpodede ved Folkenes Slethed, Kongens Svaghed, Kirkens Langmodighed. Revolutionen var forsaavidt et Held, idet den aabenbarede Roden til Daarlighederne. Skibet, som Stormen havde mishandlet, er nu bleven bragt ind i Dokken; Skibsbyggerne kunne nu efterse Skroget, foretage de nødvendige Reparationer og atter gøre det sødygtigt.

Reaktionen i Frankrig, Reaktionen i England og Tyskland, den filosofisk-politiske Reaktion, der fra forrige Aarhundredes Slutning og lidt ind i dette forbavsende hurtigt og stærkt rejste sig imod det individualistiske Princip, er Genstand for Værkets første »Bog«, medens anden Bog omhandler den økonomiske og sociale Reaktion, navnlig saaledes som den viste sig hos forskellige helt eller halvt socialistiske Theoretikere. I tredje Bog omhandles udførligt »la thèse individualiste au XIX siècle«, det attende Aarhundredes Individualismens Overførelse til det nittende Aarhundrede (Destutt de Tracy, Daunou, Mme de Staël), Doktrinære og Liberale (Royer-Collard, Guizot, Benjamin Constant),

den demokratiske Skole (Tocqueville, Lamartine), de orthodoxe Nationaløkonomer (J. B. Say, Rossi, Dunoyer, Bastiat), og Individualismens videstgaaende Paradoxmagere (Fourier, Proudhon).

Som ovenfor antydet har Forfatteren søgt at paa-
vise, at det attende Aarhundredes Individualister ikke
havde nogen Følelse af et fundamentalt Modsætnings-
forhold mellem Individet og Staten. Revolutionen var
vexelvis meget individualistisk og meget statsligsin-
det (»très étatiste«) uden at ane, at der kunde være nogen
Modsigelse deri. Det syntes Datidens Mænd ligesaa
naturligt at proklamere Individets Rettigheder som at
anvende Statens Myndighed for at faa disse Rettig-
heder anerkendte (jfr. Værkets Indledning). Idet nu
Theokraterne (som vist i Værkets første Bog) indviede
Reaktionen imod Revolutionens filosofiske og politiske
Grundsætninger, og idet de første Socialister (jfr. anden
Bog) indbød Staten til forfra at ordne Arbejdets For-
hold og til at intervenere med Hensyn til Fordelingen
af Rigdommene, saa maatte de derved udæske og
udæskede ogsaa faktisk den liberale og individualistiske
Aand, saa at denne atter rejste sig i sin Vælde. Men
nu indtræder der dette (hvad Michel viser i sit Værks
tredje Bog): at Individualismen antager en ny Karakter.
Der udvikler sig nu en absolut Opposition mellem
Individ og Stat. De Doktrinære, de Liberale, National-
økonomerne ere enige om, at jo mere man skærer bort
af Statsvirksomheden, desto mere har man gjort sig
fortjent til at kaldes Individualist. Naar Demokraterne
forstaa Individualismen anderledes, have de ingen Ret
til at bære dette Navn, erklære de Liberale. Fouriers
»Phalanstère« og Proudhons »Anarki« forlangte, for at

de individuelle Evner ret kunde udfolde sig, at al politisk Magt, at al Tvang blev fjernet, og de bidrage deres til Udbredelsen af den Mening, at Individualismen er Læren om Statsmagtens Undertrykkelse.

Den extreme Konsekvens af denne Opfattelsesmaade er — siger Michel — en meget vidtgaende Godkendelse af alle de Uligheder, der faktisk bestaa i det menneskelige Samfund. Kun saadanne Personer, som Omstændighederne havde begunstiget, som alt var komme godt frem ad eller havde gode Udsigter til at naa frem, — kun saadanne Personer blev egenlig — mener Michel — regnede som rigtige Individuer i Samfundet. Den store Masse af slet stillede Samfundsmedlemmer henvistes til Benyttelsen af kooperative Palliativmidler, eller afvistes med en Bemærkning om, at man er nødt til at bøje sig for »de naturlige Love«, »les lois naturelles«. Denne Form af Individualisme blev da — med Grund, mener Michel — beskyldt for Egoisme og Ligegyldighed. Individualismen blev sit Ophav utro, saaledes som Socialismen var bleven sit. Socialismen, der tog sit Udgangspunkt i Samfundets Ret over Individet, omdanner denne Opfattelse efter sit Behov og ender med at give Individet Ret over Samfundet, der faar den Opgave at sørge for Individets Nydelser og Udvikling; — Individualismen, der tager sit Udgangspunkt fra Anerkendelserne af de lige Rettigheder, ender med at retfærdiggøre Forretten. Det er den Opfattelse, Michel har af den Individualisme, for hvilken Bastiat og de Andre vare Ordførere. Men han indrømmer, at der forelaa faktiske Omstændigheder, der ledede de Doktrinære, de Liberale, Nationaløkonomerne til at storme løs mod »Staten«.

I det Hele gik der en individualistisk Strøm gennem hele Aandslivet, ikke blot gennem den politiske og økonomiske Verden. I Literaturen genvaagnede Lyriken, d. e. Individualismen i Kunsten. Den protestantiske religiøse Bevægelse, som Alexandre Vinet var Repræsentant for, og den liberale Katholicisme ere ogsaa i Samklang med den hele individualistiske Retning. Det samme gælder om den da herskende Eclecticisme.

I fjerde Bog gennemgaas A. Comtes politiske og sociale Theses, den moderne Sociologi, den saakaldte videnskabelige Socialisme, — hvis Repræsentanter (Marx og Engels) rigtignok ikke ere Franskmænd, men Tyskere. Derefter forfølges videre i femte Bog den Gæringstilstand, hvori Nutidens politiske og sociale Opfattelser befinde sig. Man ser Individualister mod deres Vilje tabe den individualistiske Fane og forkynde antiindividualistiske Lærdomme; — man ser omvendt f. Ex. en Socialist som B. Malon slaa over i en individualistisk Tankegang, og man ser forskellige Sociologer glemme, hvad de nys docerede om Samfundet, for at genoptage Individualismens Forsvar. Den induktive Methode vinder fremad, Naturvidenskaben vinder stedse mere Terræn, og de statistiske og historiske Undersøgelser dyrkes i stigende Omfang; — men den gamle Kærlighed til Liberalismen er ikke helt slukket; der er Gløder tilbage, som hos selve de Forfattere, der have tordnet mod Liberalismen, af og til slaar ud i Flammer. Imidlertid — Individualismen befinder sig i en Opløsningstilstand, og Statssocialismen trænger fremad; men Statssocialismen er »un simple retour au despotisme éclairé«.